

УДК 330.342:631.16

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

О.Л. ПРАВДЮК, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту, Вінницький національний аграрний університет
А.Л. ПРАВДЮК, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Вінницький національний аграрний університет

Розглянуто теоретико-методологічні та практичні аспекти удосконалення механізмів екологізації агропромислового виробництва України, здійснено моніторинг існуючих проблем у контексті реалій сучасної економічної науки та деформацій економічного простору. Встановлено, що існуючі фінансові механізми екологізації агропромислового виробництва створені у контурі колишніх уявлень та вимог економічного простору, а тому їм притаманні недоліки. Визначено, що головними недоліками фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва є те, що обмежені кошти із різноманітних фондів розпорошуються, витрачаються без координації з метою фінансування на території регіону визначених пріоритетних екологічних заходів та робіт, кошти з цих джерел переважно спрямовуються на поточні витрати, а не на стратегічні капітальні видатки.

Визначено, що наріжними каменями екологізації агропромислового виробництва мають стати: перехід від кількісного економічного зростання до якісних параметрів соціально-економічного та екологічного розвитку; розвиток продуктивних сил не за рахунок сировинних і валютно-монетарних факторів, а на засадах постіндустріального розвитку та випуску агропромислової продукції з високою доданою вартістю; перехід від сировинної ренти до розширеного відтворювання інноваційної ренти.

Ключові слова: фінансовий механізм, екологізація, агропромислове виробництво, фінансова політика, стратегічні капітальні видатки, інноваційно орієнтована конкуренція, екологічна безпека, земельні ресурси, Державний фонд екологізації агропромислового виробництва.

Табл. 4. Літ.9.

Постановка проблеми. Розвиток та нарощення агропромислового виробництва країни і його підгалузей обов'язково супроводжується підвищенням антропогенного навантаження на довкілля, що в свою чергу порушує здатність природного середовища до самовідтворення. Сьогодні, із зростанням темпів економічного розвитку агропромислового виробництва, продовжується процес деградації земель сільськогосподарського призначення та довкілля, збідніння генетичного фонду, виснаження природно-ресурсного потенціалу і, як підсумок – погіршення якості життя сільського населення. На жаль переважно така ситуація змодельована як недосконаліми нормативно-правовими актами з охорони довкілля, положення яких інколи суперечать один одному, так і браком адаптованих до сучасних умов нових фінансових механізмів екологізації природокористування і природоохоронної діяльності.

Екологізація агропромислового виробництва – це концептуально цілісна сукупність видів і форм суспільної діяльності, спрямованої на збереження природного середовища існування людини, гармонізацію взаємовпливів суспільства і довкілля, формування відношення суспільства до природи з метою її захисту і розвитку. Застосування традиційних фінансових механізмів екологізації та управління процесами охорони довкілля свідчить про

значне зниження їх ефективності, що стримує природозберігаючу діяльність, застосування інноваційних екологоорієнтованих технологій тощо. Все це змушує розпочати удосконалення існуючих та пошук нових, більш дієвих фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва, управління раціональним природокористуванням, збереження та відтворення природного і життєвого простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування окремих фінансових зрізів механізмів екологізації та управління охороною довкілля знайшло відображення в працях таких українських вчених як: В. Андрейцева, В. Борисова, Т. Галушкіна [1], Б. Данилишин, С. Дорогунцов, О. Веклич, Г. Калетнік, О. Лазор [5], Л. Мельник, К. Ситник, В. Трегобчук, М. Хвесик, О. Шаблій, В. Шевчук та ін. Однак, незважаючи на численні розробки, питання удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва залишаються актуальними.

Формулювання цілей статті. З огляду на обґрунтування та недостатність розробок з даної проблеми, метою цієї статті є визначення передумов, напрямів та шляхів удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва, обґрунтування дієвих заходів щодо підвищення їх ефективності за нових умов економічного простору.

Виклад основного матеріалу. Вчені Гринів Л., Данилишин Б., Синякевич І., Хлобистов Є., Шевчук В. та ін. визначають екологізацію як свідому й організовану регулюючу діяльність. Фінансові аспекти формування та реалізації екологізації, її регіональні особливості висвітлені у працях Балацького О., Буркинськош Б., Герасимчук З., Качинського А., Коваля Я., Мельника Л., та ін. При цьому шеріг дослідників не тільки поділяють думку щодо важливої ролі екологізації у формуванні сучасного економіко-соціального розвитку агропромислового виробництва та добробуту сільських жителів, але й підкреслюють необхідність швидшого її приведення у відповідність до сучасних вимог. Під фінансовими механізмами екологізації агропромислового виробництва переважно розуміється система фінансових методів, важелів, форм і прийомів щодо забезпечення охорони, збереження, використання і відтворення природних ресурсів із відповідним правовим, нормативним, фінансовим та інформаційним забезпеченням [5].

Їх дія реалізується шляхом управління рухом фінансових ресурсів, складанням планових і виконавчих бюджетів, економічним та матеріальним стимулюванням процесів у природокористуванні та природоохоронній сфері, матеріальним зацікавленням та відповідальністю за ефективне використання коштів для втілення заходів екологізації.

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Про актуальність оцінки стану екологічної сфери, результати якої мають стати основою прийняття виважених управлінських рішень, свідчить досить сумна статистика. Загалом екологічно чистою в Україні вважається лише 6 % її території.

Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі, як життєво важливому середовищі для існування людини, залишається досить складною.

Використання стратегічних природних ресурсів на території нашої країни є аномальним і перевищує у 2-3 рази екологічно допустимі межі. Україна є однією із найбільш проблемних країн світу – за даними міжнародного рейтингу екологічних досягнень.

Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу (табл. 1). В Україні у 2013р. у розрахунку на 1 особу викинуто в атмосферу 148 кг забруднюючих

речовин, 5,1 т діоксиду вуглецю, який відноситься до парникових газів, скинуто 38 м³ забруднених зворотних вод, утворено 9,9 т відходів, у тому числі 20,0 кг відходів I-III класів небезпеки.

Таблиця 1

Основні показники техногенного навантаження на навколишнє природне середовище

	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Викиди забруднюючих речовин у повітря, тис. т	5908,6	6615,6	6678,0	6877,3	6821,1	6719,8
Викиди діоксиду вуглецю, млн.т	...	152,0	198,2	236,0	232,0	230,7
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн.м	3313	3444	1744	1612	1521	1717
Їхня частка у загальному водовідведенні, %	30,2	38,7	21,4	20,0	18,8	22,2
Утворення відходів I-IV кл. небезпеки, тис.т	419191,7	447641,2	450726,8	448117,6
у тому числі I-III кл. небезпеки	2613,2	2411,8	1659,8	1434,5	1368,1	923,8
Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти у загальному обсязі утворених відходів, %	80,4	61,9	64,3	64,5
у тому числі I-III кл. небезпеки	29,1	39,3	18,5	9,7	10,7	11,1
Витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн.грн.	3224,3	7089,2	13128,0	18490,7	20514,0	20377,8

Джерело: [8].

Незадовільний стан природного навколишнього середовища та техногенної сфери призводить до руйнації традиційної системи життєзабезпечення з вкрай негативними соціально-економічними наслідками, зокрема виникненням довготривалого реального ризику для розширеного відтворення цієї системи.

Послаблення стійкості функціонування природного середовища та збільшення ризиків виникнення надзвичайних ситуацій є результатом недосконалих фінансових механізмів екологізації. В результаті бюджет України щорічно втрачає величезні кошти на подолання наслідків надзвичайних ситуацій. Сума збитків, завданих надзвичайними ситуаціями техногенного та природного характеру, щорічно сягає 10 млрд. грн. Причому у структурі матеріальних втрат переважають збитки від надзвичайних ситуацій природного характеру. При збереженні сучасних підходів до використання природно-ресурсного потенціалу ймовірність виникнення та масштабність природно-техногенних катастроф зростатиме, що в майбутньому призведе до серйозних соціально-економічних проблем.

Агропромислове виробництво можна вважати найбільш природоємною сферою, якій притаманний потужний природно-ресурсний потенціал. На початок 2014 р., за даними Держземагентства України, земельний фонд країни становив 60,4 млн. га (табл. 2).

Значна частка земельної площі (68,8%, або 41,5 млн.га) – це сільськогосподарські угіддя, у структурі яких 78,3 % (32,5 млн.га) припадає на рілля. Сільськогосподарська освоєність території досягла 72%, а ступінь розораності земельної площі – 56%. До обробітку часто залучаються малопродуктивні угіддя, включаючи прирусові луки і пасовища та схилі землі. Якщо територія України в Європі становить 5,7 відсотка, то її

сільськогосподарські угіддя складають 18,9 відсотка, а рілля – 26,9 відсотка. При цьому загальноновизнано, що ефективність використання земель в Україні значно нижча, ніж середньоевропейська.

Таблиця 2

Склад та розподіл земельного фонду України станом на 1.01. 2014 р.

	Площа, тис.га	Питома частка у загальному фонді, %
Всього земель (територія)	60354,9	100,0
у тому числі		
землі сільськогосподарського призначення	42744,5	70,8
ліси та лісовкриті площі	10624,4	17,6
забудовані землі	2542,6	4,2
землі під водою	2422,9	4,0
відкриті заболочені землі	981,6	1,6
інші землі	1038,9	1,8

Джерело: [9].

Довготривале екологічно незбалансоване використання земельних ресурсів, незавершеність формування земельних відносин та екологічно незбалансоване ведення землеробства призвели в останні десятиріччя до різкого зростання темпів погіршення екологічного стану ґрунтів, а саме: втрати гумусу і поживних елементів; розвитку ерозійних процесів; зміни кислотно-лужних умов; фізичної деградації ґрунтів; засолення та осолонцювання ґрунтів; забруднення ґрунтів, здебільшого пов'язаного з атмосферними викидами промислових підприємств і автотранспортних засобів, із порушеннями правил видобування, транспортування й переробки корисних копалин, внесенням і зберіганням агрохімікатів та пестицидів, з утилізацією стічних вод та їхніх осадів, побутових і промислових відходів, тощо. Для збереження земельних ресурсів надзвичайно важливим є їх відновлення, де важливу роль відіграють рекультиваційні процеси.

Агропромислове виробництво щороку споживає понад 10,9 млрд. куб. метрів води, або 36,4 % її загального споживання. Водночас за масштабами і характером впливу на довкілля, його також правомірно віднести до найістотніших антропогенних чинників впливу. Так одним із визначальних елементів у системі заходів щодо нарощування обсягів і підвищення врожайності сільськогосподарських культур є застосування добрив. Під урожай 2013р. сільськогосподарськими підприємствами, крім малих, на площі 15,3 млн. га (80,9% посівних площ) було внесено 1,5 млн.т мінеральних добрив (у поживних речовинах), що на 10,9% більше, ніж у попередньому році. Органічні добрива (9,6 млн. т, або на 0,4% менше рівня 2012р.) внесено на площі 0,4 млн. га, що складає лише 2,2% загальної площі посівів. На 1 гектар загальної посівної площі у середньому було внесено по 79 кг мінеральних добрив (на 7 кг більше проти 2012 р.) та 0,5 т органіки (на рівні попереднього року). У структурі внесених мінеральних добрив найбільшу частку мають азотні добрива (69,9%), на фосфорні та калійні припадало відповідно 15,8% та 14,3% обсягу.

Площа, на якій аграрними підприємствами у 2013 р. було проведено вапнування ґрунтів, становила 97,8 тис. га, що на 7,5 тис. га (на 7,1 %) менше проти 2012 р., площа гіпсування (6,2 тис. га) зменшилась на 0,1 тис. га (на 1,6%). У ґрунт внесено 487,3 тис. т вапняного борошна та інших вапнякових матеріалів, 22,5 тис. т гіпсу та інших гіпсовмісних порід. Площа, на якій застосовувалися засоби захисту сільськогосподарських рослин, становила 15,0 млн. га, у т.ч. пестициди – 13,6 млн. га, що відповідно на 7,4 % і на 9,7 % більше показників 2012 р. Деградація та забруднення навколишнього природного

середовища – це наслідки надмірного залучення земельних ресурсів до використання в агропромисловому виробництві, зростання антропогенних навантажень до критичних рівнів, порушення екологічно допустимих співвідношень між первісною природою і сільськогосподарськими угіддями; між окремими видами угідь (орними землями, кормовими угіддями й багаторічними насадженнями); між лісовими та сільськогосподарськими угіддями тощо.

Ефективність функціонування фінансових механізмів залежить від якості управління його складовими [6]. Проте сучасне дослідження проблем екологізації агропромислового виробництва виявляє багато протиріч, суперечностей, конфліктів і контрастів, пов'язаних з дією фінансових механізмів. Ключовим серед них вважаємо те, що нині застосовується низка фінансових важелів впливу на природокористувачів, наприклад, податки, відррахування і платежі екологічного характеру, кредитування природоохоронних заходів, екологічний аудит і екологічне страхування, але вони не вирішують проблем екологізації.

Протягом 2013 р. в Україні утворилося 448,1 млн. т відходів, що на 0,6 % менше порівняно з 2012 р., у т.ч. від економічної діяльності підприємств та організацій, які отримали дозволи на утворення відходів – 439,1 млн. т (на 0,8% менше), у домогосподарствах – 9,0 млн. т (на 12,4% більше) [8]. Із загального обсягу утворених відходів 447,2 млн. т становили відходи IV класу небезпеки, 856,8 тис. т – III класу небезпеки, 59,3 тис. т – II класу небезпеки, 3,0 тис. т – I класу небезпеки. У 2013 р. сумарний обсяг відходів, що утворилися у Дніпропетровській, Донецькій, Кіровоградській та Луганській областях, складав майже 92 % від загального обсягу утворених відходів.

Накопичення цих протиріч веде до того, що в цілому екологізація агропромислового виробництва знижується, а екологічна небезпека, навпаки, зростає. Визначення місця і значення екологізації агропромислового виробництва вимагає аналізу її формування та реалізації у сучасних умовах. Дослідження щодо сучасної екологізації повинні спиратись на чинне законодавство, зокрема Концепцію Стратегії національної політики України на період до 2020 р. та проект Стратегії, адже саме в цьому контурі відбуватиметься її реалізація.

Державна фінансова політика розвитку агропромислового виробництва країни, вирішення соціально-економічних проблем агросфери має ґрунтуватися на дотриманні як економічних, так і екологічних принципів, вимог і цілей. Це означає, що необхідно найбільш ефективно, раціонально, екологічно зрівноважено та безпечно використовувати природно-біологічний, трудовий і матеріально-технічний потенціали [3]. Метою екологізації є стабілізація і поліпшення екологічного стану території держави шляхом утвердження національної екологічної політики як інтегрованого фактора соціально-економічного розвитку України для забезпечення переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування.

Одним із шляхів змінити існуючу ситуацію на краще є підвищення ролі фінансових механізмів екологізації, яке потребує не стільки розробки нових методів і підходів, скільки удосконалення існуючих регуляторів, адаптованих до нових викликів та запитів сьогодення і поєднання регуляторів примусово-обмежувального та стимулюючо-компенсаційного характеру. Саме так можна забезпечити більш сприятливі умови для природозбереження, а також для застосування екологічно безпечних технологій і методів господарювання в агросфері.

Протягом 2013 р. на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами було витрачено 20377,8 млн. грн. (без ПДВ), що на 0,7 % менше порівняно з 2012 р [8]. Із загальної кількості витрат на охорону навколишнього природного середовища 14339,0 млн. грн., або 70%, становлять поточні витрати, 6038,8 млн. грн., або 30 %, – капітальні інвестиції, у тому числі 5376,7 млн. грн. – інвестиції в основний капітал, 662,1 млн. грн. – витрати на капітальний ремонт

природоохоронного обладнання (табл. 3).

За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів було освоєно 7,1% капітальних інвестицій і здійснено 3,6% поточних витрат, а основним джерелом фінансування витрат на охорону довкілля, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств та організацій – відповідно 59,5% і 96,3%.

Понад 85% капітальних інвестицій від сумарного обсягу по країні було освоєно підприємствами, які зареєстровані у Київській (1863,3 млн. грн.), Донецькій (1468,6 млн. грн.), Дніпропетровській (1000,8 млн. грн.), Запорізькій (322,9 млн. грн.), Луганській (322,0 млн. грн.) областях та м. Києві (203,6 млн. грн.).

Таблиця 3

Витрати на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування

	Витрати		У тому числі			
			Капітальні інвестиції		Поточні витрати	
	млн. грн.	у % до 2012р.	млн. грн.	у % до 2012р.	млн. грн.	у % до 2012р.
Усього	20377,8	99,3	6038,8	91,6	14339,0	103,0
у тому числі за рахунок						
коштів державного бюджету	454,5	105,0	78,7	87,9	375,8	109,5
з них кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища	41,0	71,1	22,4	44,6	18,6	249,3
коштів місцевих бюджетів	487,7	100,0	350,2	94,3	137,5	118,4
з них кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	285,7	94,5	236,1	90,1	49,6	123,4
власних коштів підприємств та організацій	17408,9	100,4	3593,4	92,3	13815,5	102,7
інших джерел фінансування	2026,7	90,1	2016,5	90,2	10,2	78,5

Джерело: [8].

У 2013 р. підприємствам, організаціям та установам країни за забруднення навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 3095,0 млн. грн., з них 3050,6 млн. грн. становить екологічний податок та 44,4 млн. грн. – штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства [8]. Понад 70% екологічного податку країни становлять платежі за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення. 25% екологічного податку країни становлять платежі за розміщення відходів, 4% – за скиди забруднюючих речовин у водойми (табл. 4).

Таблиця 4

Екологічні платежі (млн.грн.)

	Пред'явлено до сплати	Фактично сплачено
Екологічний податок - усього	3050,6	2709,7
у тому числі за		
викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	2159,7	1908,7
у тому числі		

стаціонарними джерелами забруднення	2046,0	1796,6
пересувними джерелами забруднення	113,7	112,1
скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	117,1	99,2
розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	773,8	701,8
Штрафні санкції за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища	44,4	8,4

Джерело: [8].

Підприємствами, організаціями, установами країни фактично сплачено протягом 2013 р. 2709,7 млн. грн. екологічних платежів (з урахуванням погашення заборгованості за попередні роки), що становить 88,8 % від загальної суми пред'явлених екологічних платежів.

Фактично сплачені екологічні платежі підприємств, що зареєстровані у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Львівській, Полтавській областях та м. Києві становлять майже 90% від загальної суми сплачених екологічних платежів в Україні.

Проблема вибору пріоритетів фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва має відповідати вимогам інноваційного спрямування подальшого розвитку, ресурсним та технологічним обмеженням, передбачати кардинальне покращання організаційної та фінансової роботи на всіх рівнях державного управління агропромисловим виробництвом.

Орієнтація на збалансований еколого-економічний інноваційний розвиток у сучасних умовах розвитку агропромислового виробництва стримується низкою чинників, до яких слід віднести: рівень ефективності державної екологічної політики в АПВ та ступінь її імплементації в усі сфери залишається недостатнім, що гальмує процеси запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на довкілля при здійсненні господарської діяльності; проблемними залишаються питання якості та стабільності інформаційного забезпечення екологічною інформацією, що ускладнює процес реалізації послідовної державної політики у сфері природокористування, охорони та відновлення навколишнього природного середовища та гарантування екологічної безпеки держави; збереження сировинного характеру економіки АПВ з переважанням природно-ресурсного характеру експорту в умовах виснаження багатьох видів природних ресурсів; високий рівень ресурсоемності агропромислового виробництва, який має тенденцію до постійного збільшення; відсутність помітних структурних зрушень в агропромисловому виробництві, які б сприяли зниженню частки ресурсоексплуатуючих та екологічно брудних галузей; практична відсутність економічних та юридичних бар'єрів для функціонування брудних технологій, що пов'язано передусім із незадовільними фінансовими механізмами держави, примітивними економічними механізмами регулювання у сфері охорони довкілля; значна фізична та моральна зношеність обладнання, що оцінюється на рівні 60-80 %, що є передумовою зростання ризиків виникнення техногенних та природно-техногенних надзвичайних ситуацій; недостатня увага приділяється питанням екологізації суспільної свідомості та моралі, культури та освіти, що передбачає формування принципово нових цінностей, пріоритетів та світоглядних орієнтирів соціально-економічного розвитку, націленого на раціональне використання природних ресурсів і збереження та гармонійне відтворення усіх екосистем.

Тому усвідомлення цих проблем і необхідності розробки нових основ принципово нових фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва має стати стратегічним пріоритетом державної політики.

Існуючі фінансові механізми екологізації агропромислового виробництва створені у

контурі колишніх уявлень та вимог економічного простору, а тому їм притаманні недоліки. Головними недоліками фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва вважаємо те, що:

- обмежені кошти із різноманітних фондів розпорошуються, витрачаються без координації з метою фінансування на території регіону визначених пріоритетних екологічних заходів та робіт;
- кошти з цих джерел переважно спрямовуються на поточні витрати, а не на стратегічні капітальні видатки.

В умовах економічної кризи, що переживає Україна, немає підстав сподіватися на збільшення бюджетних видатків. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів на охорону довкілля, необхідно розробляти нетрадиційні ринкові джерела фінансування природоохоронної діяльності та екологізації агропромислового виробництва.

У зв'язку з цим виникає необхідність визначення пріоритетних і оперативних шляхів щодо удосконалення фінансових механізмів екологізації. Одним із таких перспективних і ефективних шляхів вирішення проблеми екологізації агропромислового виробництва може стати створення державного фінансового фонду із суворо цільовим розподілом ресурсів і напрямками їх використання. В якості такого фонду доцільно створити Державний фонд екологізації агропромислового виробництва (ДФЕАПВ) як позабюджетну фінансову установу. Визначальними заходами щодо вдосконалення фінансових механізмів екологізації та системи охорони природного середовища, фінансовою платформою ДФЕАПВ мають стати екологічні податки та платежі, які необхідно виділити в окремий сегмент системи оподаткування. При цьому необхідно визнати екологічні податки та платежі не лише обов'язковими, але й першочерговими.

Завдання сучасної екологізації агропромислового виробництва можна визначити як:

- захист здоров'я сільського населення від техногенного та антропогенного навантажень;
- удосконалення системи інтегрованого екологічного управління щодо інтеграції екологічної складової до програм розвитку аграрної сфери економіки;
- розвиток екологічно збалансованого використання природних ресурсів;
- екологічна безпека, усунення зростання навантаження на навколишнє природне середовище у зв'язку з економічним зростанням;
- регіоналізація заходів екологізації агропромислового виробництва.

Метою створення та функціонування ДФЕАПВ має бути формування незалежного від держбюджету, централізованого фінансування природо-охоронної діяльності. Кошти цього позабюджетного фонду мають не підміняти, а доповнювати бюджетні кошти та кошти, що виділяються підприємствами агропромислового виробництва (як природокористувачами). ДФЕАПВ має надавати позики під відсотки та дотації для виконання завдань щодо охорони природного середовища, створювати дочірні підприємства, видавати облігації, купувати валюту, виплачувати премії та винагороди за дії на користь охорони довкілля.

З метою забезпечення стабільного надходження коштів до ДФЕАПВ, доцільно опрацювати процедури й філософію їх формування. Для цього варто модифікувати методологічний базис діючих фінансових інструментів. Так плата за спеціальне використання усіх без винятку природних ресурсів – земельних, водних, лісових, рекреаційних, надр, тваринного світу тощо, має складатися з трьох видів платежів: за право використання природних ресурсів; за понадлімітне використання природних ресурсів та погіршення їх якості; на відновлення та охорону природних ресурсів. У разі понадлімітного використання природних ресурсів та погіршення їх якості плата повинна здійснюватись у більшому обсязі до плати за використання їх у межах ліміту та уточнюватись залежно від розмірів завданої навколишньому середовищу шкоди. Плату за забруднення природного

середовища слід встановити диференційовано, залежно від виду забруднення. Вона має складатися з двох частин: забруднення у межах та понад ліміту. Як і плата за понадлімітне використання та погіршення якості природних ресурсів, плата за забруднення природного середовища повинна здійснюватись у більшому розмірі до плати за забруднення в межах ліміту залежно від розмірів завданої шкоди природному середовищу. Доцільно удосконалити і сам порядок розрахунку збору за забруднення природного середовища, який має розроблятися на основі аналізу завданої екологічної шкоди.

Необхідно розробити і закласти в основу розрахунків залежність величини плати від величини загальних витрат забруднювачів на скорочення забруднення. Крім цього слід відмовитися від практики віднесення коштів за забруднення на собівартість продукції і встановити порядок відрахування збору за лімітне і понадлімітне забруднення саме з прибутку, який залишається у розпорядженні природокористувача. Водночас обов'язковою має бути постійна індексація нормативів плати за лімітне і понадлімітне забруднення відповідно до темпів зростання цін.

Задля стимулювання переходу на виробництво та споживання екологічно чистої продукції необхідно ввести місцевий податок на екологічно небезпечну продукцію, який повинен відноситися на витрати виробництва та визначатися у відсотках до собівартості виробленої агропромислової продукції.

Нульова ставка податку має застосовуватись до екологічних видів агропромислової продукції, підвищені ставки – до екологічно небезпечного виробництва агропромислової продукції. Регулювання цін на агропромислову продукцію з урахуванням екологічної складової має передбачати введення до ціни агропромислової продукції екологічної надбавки, диференційованої за видами продукції відповідно до рівня її екологічності. Кошти, що надходять від запровадження екологічної надбавки до ціни продукції, мають розподілятися у співвідношенні 50 % на 50 % між агропромисловими підприємствами та ДФЕАПВ.

Для запобігання нецільовому використанню коштів, що надходять суб'єкту господарювання, в агропромислових підприємствах має створюватися екологічний фонд, кошти якого повинні використовуватись виключно на впровадження природоохоронних та природовідновлювальних заходів з обов'язковим відображенням у звітності. Покращанню стану природного середовища сприятиме запровадження екологічної застави – державного збору з ціни агропромислової продукції, запакованої у біохімічно інертний матеріал (скло, картон тощо) з відшкодуванням сум податку в разі утилізації чи вторинного використання упаковки товаровиробником (або його субпідрядником), а також надання податкових пільг на виробництво агропромислової продукції та технологій із найкращими екологічними характеристиками.

За умов обмежених бюджетних можливостей перспективними напрямками розв'язання проблем екологізації агропромислового виробництва можуть стати екологічний лізинг, страхування екологічних ризиків, екологічне страхування [1]. Для забезпечення здійснення вищезазначених змін необхідно внести зміни до існуючих нормативно-правових актів. Нині, доцільно внести зміни до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі у результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, передбачивши такий порядок відшкодування завданих збитків, який би повністю компенсував нанесену природі шкоду.

Розуміння екологізації агропромислового виробництва, її завдань, механізмів та інструментів реалізації як інтегрованого блоку вимагає спільного пошуку можливостей для розв'язання кризових проблем у площині фінансової політики на її перетині з інтересами

екологізації агропромислового виробництва .

Можна стверджувати, що подальший розвиток агропромислового виробництва відбуватиметься під все зростаючим впливом природно-ресурсних обмежень, екологічно та інновативно орієнтованої конкуренції, необхідності виконувати зобов'язання за підписаними та ратифікованими протоколами, конвенціями, угодами, а також в умовах появи нових фінансових механізмів вирішення проблем екологізації.

Все це повинно знайти відображення у пріоритетах фінансових механізмів та інструментів екологізації агропромислового виробництва. Слід враховувати, що кризові явища, які нині притаманні майже всім зрізам агропромислового виробництва, вимагають нових підходів до їх вирішення на технологічному, інфраструктурному та інституційному рівнях. Агропромислове виробництва знаходиться на порозі створення нової Стратегії її екологізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нині для скорочення негативного впливу економічної діяльності агропромислового виробництва і збереження якості довкілля, безпечного для здоров'я сільського населення, необхідно більш ефективно використовувати фінансові механізми. Застосування запропонованих напрямів та шляхів удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва, які спираються на міжнародно визнані правові норми та екологічні стандарти, має сприяти виникненню економічної зацікавленості у суб'єктів АПВ щодо впровадження природоохоронних, ресурсозберігаючих та природовідновлювальних технологій на діючих та нових агропромислових виробництвах.

Наріжними каменями екологізації агропромислового виробництва мають стати: перехід від кількісного економічного зростання до якісних параметрів соціально-економічного та екологічного розвитку; розвиток продуктивних сил не за рахунок сировинних і валютно- монетарних факторів, а на засадах постіндустріального розвитку та випуску агропромислової продукції з високою доданою вартістю; перехід від сировинної ренти до розширеного відтворювання інноваційної ренти.

Практична реалізація запропонованих заходів удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва забезпечить гармонійне поєднання економічних та природоохоронних інтересів і сприятиме досягненню сталого розвитку вітчизняного АПВ.

Список використаних джерел

1. Галушкіна Т. Екологічний менеджмент в Україні. – Економіка України. - № 6. – 1999. – С. 78 – 83.
2. Добрянська Л. О. Підходи до формування економічної політики в умовах сучасної кризи // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2. – С. 241-248.
3. Краснолуцький О., Тихенко Р., Євсюков Т. Складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічно обґрунтовані сівозміни та впорядкування угідь // Землевпорядний вісник, №4.- 2010. – С.14-17.
4. Кундрік М. Т. Податкове регулювання системи екологічних інновацій в Україні // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2 – С. 218-228.
5. Лазор О.Я. Фінансово-економічні важелі реалізації екологічної політики // Збірник наукових праць Української академії державного управління. – К.: УАДУ, 2002. – Вип. 2. – С. 188 – 195.
6. Путь Украины к эффективному управлению окружающей средой. Обзор государственного финансирования защиты окружающей среды. – К.: Всемирный банк, 2002. – XXII – 57 с.

7. Хумаріва Н. І. Методологічні засади екологічного планування: проблеми та перспективи впровадження // Регіональна економіка. – 2009. – № 3 – С. 136- 143.
8. [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) – Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://dazru.gov.ua> - Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України

Список джерел у транслітерації/References

1. Halushkina T. Ekologichnyi menedzhment v Ukraini. – Ekonomika Ukrainy. - № 6. – 1999. – S. 78 – 83.
2. Dobrianska L. O. Pidkhody do formuvannia ekonomichnoi polityky v umovakh suchasnoi kryzy // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. – 2009. – № 2. – S. 241-248.
3. Krasnolutskyi O., Tykhenko R., Yevsiukov T. Skladannia proektiv zemleustroiu, shcho zabezpechuiut ekolohe-ekonomichno obgruntovani sivozminy ta vporiadkuvannia uhid // Zemlevporiadnyi visnyk, №4.- 2010. – S.14-17.
4. Kundryk M. T. Podatkove rehuliuвання systemy ekolohechnykh innovatsii v Ukraini // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. – 2009. – № 2 – S. 218-228.
5. Lazor O.Ia. Finansovo-ekonomichni vazheli realizatsii ekolohechnoi polityky // Zbirnyk naukovykh prats Ukrainskoi akademii derzhavnoho upravlinnia. – K.: UADU, 2002. – Vyp. 2. – S. 188 – 195.
6. Put Ukrainy k effektivnomu upravleniiu okruzhaiushchei sredoi. Obzor hosudarstvennoho fynansyrovaniia zashchyty okruzhaiushchei sredy. – K.: Vsemyrnyi bank, 2002. – KhKhII – 57 s.
7. Khumariva N. I. Metodolohichni zasady ekolohechnoho planuvannia: problemy ta perspektyvy vprovadzhenia // Rehionalna ekonomika. – 2009. – № 3 – S. 136-143.
8. [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) – Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy
9. <http://dazru.gov.ua> - Ofitsiyni sait Derzhavnoho ahentstva zemelnykh resursiv Ukrainy

АННОТАЦИЯ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ЭКОЛОГИЗАЦИИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

**ПРАВДЮК Ольга Леонидовна, к. э. н., доцент кафедры финансов и кредита,
ПРАВДЮК Андрей Леонидович, к.ю.н., доцент кафедры правоведения
Винницкий национальный аграрный университет**

Рассмотрены теоретико-методологические и практические аспекты совершенствования механизмов экологизации агропромышленного производства Украины, осуществлен мониторинг существующих проблем в контексте реалий современной экономической науки и деформаций экономического пространства. Установлено, что существующие финансовые механизмы экологизации агропромышленного производства созданы в контуре прежних представлений и требований экономического пространства, поэтому им присущи недостатки. Определено, что главными недостатками финансовых механизмов экологизации агропромышленного производства является то, что ограниченные средства из различных фондов распыляются, тратятся без координации с целью финансирования на территории региона определенных приоритетных

экологических мероприятий и работ, средства из этих источников в основном направляются на текущие расходы, а не на стратегические капитальные расходы. Определено, что краеугольными камнями экологизации агропромышленного производства должны стать: переход от количественного экономического роста к качественным параметрам социально-экономического и экологического развития; развитие производительных сил не за счет сырьевых и валютно-монетарных факторов, а на основе постиндустриального развития и выпуска агропромышленной продукции с высокой добавленной стоимостью; переход от сырьевой ренты к расширенному воспроизводству инновационной ренты.

Ключевые слова: финансовый механизм, экологизация, агропромышленное производство, финансовая политика, стратегические капитальные расходы, инновативно ориентированная конкуренция, экологическая безопасность, земельные ресурсы, Государственный фонд экологизации агропромышленного производства.

ANNOTATION IMPROVEMENT OF FINANCIAL MECHANISMS OF FARM PRODUCTION ECOLOGIZATION

***PRAVDIUK Olga, Ph.D., associate professor of the Chair of finance and credit,
PRAVDIUK Andrii, Ph.D., assistant professor Vinnytsia National Agrarian University***

Theoretical, methodological and practical aspects of improvement of the mechanisms of farm production ecologization in Ukraine, monitoring of the existing problems in the context of the realities of modern economic science and economic space deformations are examined. It is determined that the existing financial mechanisms of ecological agricultural production are created in the loop of earlier concepts and requirements to the economic space, so they have disadvantages. It is found out that the main drawbacks of financial mechanisms of ecological agricultural production are that the limited resources of the various funds are dissipated, spent without coordination with the purpose of financing in the region of priority for environmental events and activities, funds from these sources are mainly directed to the current expenses and not to strategic capital expenditures.

It is determined that the cornerstones of farm production ecologization should be the transition from quantitative growth to qualitative parameters of socio-economic and environmental development; development of the productive forces not by the way of commodity and currency monetary factors, but on the basis of post-industrial development and production of agricultural products with high added value; transition from raw material rents to the expanded reproduction of innovation rents.

Keywords: financial mechanism, ecologization, farm production, financial policy, strategic capital expenditures, innovation focused competition, environmental security, land resources, the State Fund of farm production ecologization.

Інформація про авторів

ПРАВДЮК Ольга Леонідівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: pravduyk@mail.ru)

ПРАВДЮК Андрій Леонідович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: <pravduyk@mail.ru>)

ПРАВДЮК Ольга Леонидовна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: pravduyk@mail.ru)

ПРАВДЮК Андрей Леонидович, кандидат юридических наук, доцент кафедры правоведения, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: pravduyk@mail.ru)

PRAVDYUK Olha, PhD, associate professor of the Chair of finance and credit, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, Sonyachna Str., 3, e-mail: pravduyk@mail.ru)

PRAVDYUK Andrey, PhD, Associate Professor of the Chair Law Vinnytsia National Agrarian University (21008, m. Vinnytsia, Sonyachna Str., 3, e-mail: pravduyk@mail.ru)

Стаття надійшла до редакції 27 лютого 2015 року